

FRA IVAN MODRIĆ

## PASTIRSKI ŽIVOT U CETINI

### Sadržaj

|       |                                                              |    |
|-------|--------------------------------------------------------------|----|
| I.    | Pastirska ljubav i odanost jednih prema drugima <sup>1</sup> | 3  |
| II.   | Pastirske igre i zabave                                      | 4  |
| III.  | Pastirske pobožnosti                                         | 16 |
| IV.   | Pastirska glazba                                             | 20 |
| V.    | Pastirsko pjevanje                                           | 27 |
| VI.   | Pastirska hrana                                              | 31 |
| VII.  | Imena ovaca                                                  | 34 |
| VIII. | Hranjenje i pojenje ovaca                                    | 41 |
| IX.   | Ovce na paši                                                 | 43 |
| X.    | Janjenje ovaca                                               | 50 |
| XI.   | Muzenje ovaca                                                | 58 |
| XII.  | Striženje ovaca                                              | 59 |
| XIII. | Križanje ovaca                                               | 60 |
| XIV.  | Plandovanje ovaca                                            | 61 |
| XV.   | Bolesti ovaca                                                | 65 |
| XVI.  | Pastirski pasi [psi]                                         | 68 |

---

<sup>1</sup> Sadržaj je donesen na poleđini korica, odnosno na drugoj stranici fra Ivanova *Rukopisa*. Na prvoj stranici 'korica' je naslov: Pastirski život u Cetini. Ispod njega je nadopisano (vjerojatno fra Stanko Petrov): »Zabilježio fra Ivan Modrić, franjevački brat, 1955. Čitali zajedno 10. VIII. 1955.«

## Pastirski život u Cetini

### I. PASTIRSKA LJUBAV I ODANOST JEDNIH PREMA DRUGIMA

U šestoj godini postao sam pastir. Sve do trinaeste godine vršio sam dužnost pastira.<sup>2</sup> Godine 1914., kad je počeo svjetski rat, morao sam raditi poljske poslove, ali sam često dolazio i među pastire, sve do 1923. god.<sup>3</sup> Nikada nisam zapazio među pastirima kakvu nesuglasicu, prepirku, svađu ili mržnju. [← str. 3]<sup>4</sup>

Pastiri su uvijek jedni s drugima ljubezni i iskreni. Ako je jedan veseo svi su uz njega veseli. Na primjer, jednom ojanji ovca dvoje janjaca i on se veseli, [vesele se] i svi pastiri uza nj. Drugom ojanji ovca mrtvo janje i on je radi štete žalostan, i sad su opet s ovim svi žalosni.

Cetinski pastiri žive kao rođena braća i sestre, nema među njima ni zavisti ni sebičnosti.

### II. PASTIRSKE IGRE I ZABAVE

Pastiri i pastirice ispod [← str. 4] četrnaest godina, većinom rade od kamena ili zemlje crkvice i kućice. Najprije izaberu (od najveći) oca, majku, ujca, ujnu, tetku i jednog koji je između njih najbolji, za svećenika, koji će im blagosivati crkvice, kućice, govoriti, i tako dalje. Svi su drugi braća, sestre, rođaci i rodice. Ovde ću spomenuti da ima među njima više otaca i matera, koji imaju svaki svoju djecu, ali onaj koji je izabran za oca on vodi glavni posao, a drugi mu pomažu.

Na primjer, ujac i ujna imaju svoju djecu, a stanuju tobože dalje od drugi i to nazovu drugim selom, a kad izabrani [← str. 5] otac počme raditi kuću pošalje jedno svoje dijete da pozove ujca i druge rođake da dođu pomoć raditi. Kod gradnje kuće, otac samo naređiva i određiva što će tko raditi i kakva kuća treba da bude, a svi drugi ukućani rade kuću uz pomoć pozvani rođaka.

Majka sprema ručak, užinu, marende, i tako dalje. Kad dođe vrime ručku ili užini, onda se svi skupe i prekrste se. Otac izmoli pred svima Očenaš, Zdravo Mariju i Slava Ocu, a onda svi zajedno počmu jesti, osim svećenika. Svećenik i njegov sluga stoje malo dalje i sami jedu, ali od iste hrane. Kad je kuća gotova, pozovu svećenika da je blagoslovi. [← str. 6] Ovo sve mora biti isti dan jer drugi dan dođe druga igra.

Kad pastiri igraju sprovod, izaberu jednoga između najlagnji, koji mora predstavljati mrtvacu. Igra počimlje ovako: Izabrani se počme tužiti majci da ga boli ovo ili ono. Majka, doznajući za bolest, brže napravi postelju. Ako je zima od kaputa i pletova. Ako su doba kad se ne nose kaputi, onda se postelja napravi od nečega drugoga. Ako li nema nikakve robe onda se stave četiri štapa po ledini u obliku postelje, ili se učinu crte po ledini toliko duge i široke kako bolesnik može između njih [← str. 7] leći.

Mater nije uvijek ista nego se mijenja prema vrsti igre, u ovom se slučaju majka bira ona koja će kod sprovoda najbolje znati nabrajati. Da bude kod sprovoda žalost što veća, bolesniku je tobože otac umro, a nema ni brata ni sestre.

Kad majka bolesnika spremi u postelju, onda trče po komšiluku, od kuće do kuće. U ovom su slučaju kuće nacrtane sa štapom po ledini. U tu tobože kuću uđu gdje dvoje gdje troje, tako

---

<sup>2</sup> Arhiv samostana Gospe Sinjske, Sinj, Fascikl LXV, br. 12.

<sup>3</sup> Iako se u Cetinskom kraju u fra Ivanovo vrijeme za pastira rabila riječ *čoban*, mi smo ovdje ostavili njegov novi, današnji izričaj – pastir.

<sup>4</sup> Napisano u uglasitim zgradama, kao ovdje, označava stranice i tekst u izvornom rukopisu. Ovo ovdje, na primjer, znači da se prethodni tekst, do znaka [← str. 3] nalazi na trećoj stranici. Prve dvije stranice nisu označene. Na prvoj je naslov, na drugoj sadržaj.

da bude tobože više kuća i obitelji. U kućama je već određeno što će ko reći kad dođe bolesnikova majka. [← str. 8]

Majka dođe u prvu kuću, tobože plaćući iskaže kako joj je jedinac sin obolio i zamoli jednoga da ode po liječnika, a ovaj se ispriča da ga boli noga pa da ne može. Tako jedna majka ide od kuće do kuće dok ne dođe i do najzadnje.

U najzadnjoj, tobože izmučena majka, nađe sažaljenje pa joj dovedu liječnika. Liječnik je tobože u gradu pa je daleko ići do njega. Kad liječnik dođe i pregleda bolesnika izjavi da mu on ne može ništa pomoći jer da su zakasnili doći po njega (svaki koji tobože oboli mora umrijeti jer drugačije nema sprovoda).

Kad liječnik izjavi da će [← str. 9] umrijeti, jedan od prisutnih brže ode po svećenika. Da žalost bude što veća, svaki bolesnik umre prije nego svećenik dođe, jer svećenik je tobože puno daleko pa, dok se po njega ode i dođe, bolesnik umre. Kad bolesnik umre, majka i druga tobože rodbina počme žaliti i nabrajati. (Svakom koji ima umrijeti ime se promine, radi toga da ga Bog ne pokara, pa da umre ozbiljno, a kad izmine ime onda neće umrijeti jer se žali tuđe ime.) Majka počme prva: »A moj Ante Dušo moja, jadna li je majka tvoja. Komu si me ostavio? Ili tici u gorici, Ili mravu u zemljici? Ili ribi u vodici? [← str. 10] Ko će mene staru hraniti? Ko li će me od zla braniti? Ko će meni čuvati ovce? Koli će mi orati doće? Ko će meni travu kositi, koli će mi vodu nositi? Ko će meni drva sići, koli će mi u mlin ići? Ko će lozu obrađivati. Kol pšenicu uređivati?« Rodbina i komšije majku tješe kako ko bolje znade, ali majka se neda utješiti, nego još jače plače i nabraja. Kroz to vrijeme dođe tobože i tetka, koja je udana u drugo ili treće selo, pa počme i ona po svoju žaliti i nabrajati: »A moj Ante zlato moje, evo tužne tetke tvoje. Došla tetka da te vidi i da s tobom probesidi. Što si tako požutio? [← str. 11] Zašto si se naljutio? Nisi taki do sad bio. Ti si tetku veselio. A nu vidi tužna li sam, nit me gledaš nit me pitaš: 'Kako si mi tetko moja? Kano do sad diko moja.'« i tako dalje.

Dok ženske žale i nabrajaju muški se spremaju za sprovod. Križ naprave od drveta i nosi ga jedan muškarac. Iza njega idu drugi muški, dva po dva. Za muškim ide svećenik, koji nešto moli. Iza svećenika četvorica nose mrtvaca, a za mrtvim ide majka, žaleći i nabrajajući. Vodu je dvi ženske, jer tobože od žalosti ne može sama da ide. Iza majke ide tetka, koja također žali i nabraja, al nju vodi samo [← str. 12] jedna ženska, da se vidi da je tetkina žalost manja nego li majčina.

Često se dogodi da svima ozbiljno poteku suze, gledajući kako se majka prenemaže i slušajući kako žalosno nabraja. Jer zbilja neke znadu tako imitirati majčinu žalost da će svakomu suze poteći.

Kad je sprovod došao do određenog mjesta, polože mrtvaca na zemlju i usade križ povrh glave. Svećenik nešto izmoli i onda se svi vraćaju kući. Majka i dalje nabraja i vodu je sve do kuće.

Kad mrtvac opazi da je ostao sam dignu se i ode za njima. S tim je ova igra svršila. (Ima još mnogo igara, u mali pastira.) [← str. 13]

Pastirice iznad četrnaest godina redovito su odiljene od pastira. Jedino od poklada do Uskrsa budu zajedno, jer kroz korizmeno doba piva se *Gospin plač*<sup>5</sup> i radi toga su većinom skupa. Koji put i za vrijeme plandovanja. Inače su pastirice odiljene, jer imaju svoje ručne radove. Jedne predu, druge vezu, treće pletu, i tako dalje.

---

<sup>5</sup> Tu se misli na *Gospin plač* fra Petra Kneževića, koji je umro 18. lipnja 1768. god. u Sinju. Plač je prvi put objavljen 1753. godine. Do sada je objavljen više od šezdeset puta. Plač je jedna od najčitanijih knjiga na hrvatskom jeziku. Čitao se i pjevao po crkvama i kućama, uz ognjište, po njivama i poljima, po pašnjacima i ulicama, pojedinačno i skupno.

Pastiri iznad četrnaest godina imaju druge igre i zabave. Ovde ću spomenuti samo neke koje se najviše igraju. Na primjer: Udiju u zemlju dva štapa, razmaknuta metar daleko jedan od drugoga, a treći stave lagano na ova dva. Visine ne smi biti niže od pasa, niti više od [← str. 14] vrata. Onda jedan po jedan stane tri stope iza štapa i priskače. Koji priskoči, a da se štapa ne takne, pobjeda je njegova.

Druga je igra skakati izatrka. Igra počinje ovako: Stavi se neki znak do kojeg se ima trkati, a onda se stavi i drugi od kojeg se mora trkati. Od jednog do drugog znaka mora biti najmanje petnaest koraka, a najviše dvadeset. Kad je sve gotovo, onda počme jedan po jedan trkati, od jedne bilješke do druge, a onda skoči što može bolje. Tko najdalje skoči njegova je pobjeda. U slučaju da dva, ili više njih, jednako daleko skoče, onda oni koji su jednako skočili ponovno skaču toliko puta dok jedan ne priskoči, bar pola stope više. [← str. 15]

### III. PASTIRSKA POBOŽNOST

Mali pastiri i pastirice, kad hoće ozbiljno obaviti koju pobožnost, onda rade ovako: Zabilježe sa štapom po zemlji (učinu crte u obliku crkve) toliko prostora da mogu svi stati između crta. Naprave oltar, od ledine<sup>6</sup> ili kamena, a svijeće od mali štapića koje s nožićem do polovice obile, tako da im izgleda pravi svijećnjak i svijeća. Svijećnjak (štapić) malo na dnu zaoštru i udiju u leđinu od koje je napravljen oltar. Između svijećnjaka stave jednu sliku kojeg sveca (većinom Gospinu).<sup>7</sup> Kad je sve gotovo, onda izaberu svećenika, ali ovde ne gledaju koji je naj- [← str. 16] bolji, nego koji najbolje znade čitati, jer se ovde radi o pravoj molitvi. Kad je izabran svećenik, on stavi sliku na oltar (redovito Gospinu) i počme moliti (čitati) iz molitvenika, kojeg uvijek nose sa sobom (*Pravilo Božića*<sup>8</sup> koje je još sačuvano kod mene iako se nalazi u trošnom stanju). Kad pročita nekoliko molitvica, onda čine procesiju. Svaki muškarac priveže s koncem na štapu sliku kojeg sveca pa se uredaju jedan za drugim da procesija bude što dulja. Iza muški ide svećenik koji čita litanije (većinom Gospine). Iza svećenika idu ženske dvi po dvi. Kad učinu određeni obhod i povrate se u svoju nazovu crkvu [← str. 17] svećenik izmoli sedam Davidovih psalama (koji se nalaze u *Božića pravilu*), ili koje druge molitve i s tim svršava ova pobožnost.

Kad čine Križni put, onda zadiju u zemlju četrnaest štapa razmaknuti jedan od drugoga oko dvadeset koraka u dva reda po sedam i na svaki štap obise o koncu po jednu sliku, kakvu bilo. Tu se ne gleda je li slika Isusova, Gospina ili sv. Ante, ili bilo kojeg sveca. Oni su sretni ako ih imaju četrnaest pa kakve bile. Od onakvih slika još se jedna nalazi kod mene, koja je redovito stala na zadnjem (četrnaestom) štapu. Kad postave slike, onda izabrani svećenik klečeći pročita iz mo- [← str. 18i] litvenika, pripravnu molitvu križnoga puta, a onda se ustane i prvi ide od stajališta (postavljene slike i štapa) do stajališta pjevajući: *Od žalosti Majko Sveta rane Sina Tvoga propeta*, i tako dalje. Svi ostali idu za njim i pjevaju s njim. Kod svakoga stajališta svi kleknu, i svećenik klečeći čita stajališta jedno po jedno. Kad dovrše stajališta, izmole nekoliko Očenaša, Zdravi Marija i Slava Ocu sa završnim molitvama koje se nalaze u molitveniku.

---

<sup>6</sup> Uz riječ *ledina* nalazi se mala bilješka, br. 1, koja tumači značenje riječi, a glasi: »busovi zajedno sa zemljom«, što je očito napisao onaj tko je čitao tekst s fra Ivanom. No nije dobro razumio što znači riječ *ledina*.

<sup>7</sup> Ova rečenica je u izvorniku precrtana jer se gotovo ista donosi malo kasnije.

<sup>8</sup> Nismo čuli za molitvenik *Pravilo Božića*, odnosno *Božića pravilo*, kojega fra Ivan ovdje i malo kasnije spominje. No možemo zamisliti da su češće birali Josipa za svećenika, kasnijeg fra Ivana. Ta on je, evo, imao i molitvenik. Fra Bernardin Vučić, sin toga kraja, napisao nam je: »*Pravilo Božića* nije ni moralo biti pravi molitvenik. Možda je netko pobožniji i pismeniji, zaljubljen u domaće običaje, sam za se zapisivao sve što se odnosi na te igre i tu bilježnicu često nosio u džepu. To je njegov molitvenik.«

Mali pastiri i pastirice često mole zajedno krunicu (jedan dio od pet otajstava) ali ne spominju otajstva ni radosna ni žalosna ni slavna, nego samo po deset [← str. 19] Zdravi Marija, a iza deset Zdravi Marija jedan slava Ocu i jedan Očenaš i tako opetuju pet puta, i na svršetku Zdravo Kraljice. I s tim svrše svoje molenje.<sup>9</sup>

Veliki pastiri malo kad mole zajedno, jer po danu nešto izrađuju, a u mraku se rastaju i tako svaki moli sam kako zna.

#### IV. PASTIRSKA GLAZBA

U glazbu ne spadaju pastirice nego samo pastiri. Ovde ću najprije opisati male pastire?

Mali pastiri u proljeće, kad počne vrba pupati, ili jablan, odrežu granu vrbovu, debelu [← str. 20] kao prst, a dugu oko deset do dvanaest centimetara pa s nožićem prerežu okolo po sredini, samo koliko je kora debela, a onda počnu tući nožićem okolo po jednoj polovici i počmu jadnoj kori ovako prititi: »Osکوč kora, osکوči posکوči. Čudne dipله, čudni javor. U mene je vrbov prut. Na njega sam sada ljut. Ja iza njega dobro tuć.<sup>10</sup> Osکوč kora, osکوči, posکوči. Akol nećeš posکوčiti, osیću ti glavu, bacit ću je u zelenu travu: Nek je jidu mravi i spuži balavi.« Ovako pjevaju i tuku sve dok kora ne posکوči. Kad kora posکوči, onda nožićem zarežu koru i drvo (učine jednu rupicu), za jedan [← str. 21] prst daleko od vrha, tako da im usnice rupu ne pokriva. Kad ono učinu, skinu koru, nožem narežu do pola drveta, a onda izrežu drvo sve od kore koja nije posکوčila pa do izrezane rupice. Ali od kore samo malo, pa sve dublje i dublje, do rupe. A kod rupe sve do prerezanog, to jest do pola drveta. Onaj mali prostor što se stavlja u usta, samo se malo drvo odreže da kad se puše može proći para. Kad i ovo dovrše, vrte koru na drvo i zvižde. Kad svi dovrše takozvane pištavce, onda se natječu koji će bolje zviždati.<sup>11</sup> [← str. 22]

Mali pastiri znadu napraviti pištavac s kojim se može imitirati razne ptice: slavuja, kosovca, ševu, kanarinca, i tako dalje. Ovaj se pištavac jednako pravi kao i onaj drugi, samo se u ovoga, kad kora posکوči, odreže sve do kore, to jest ovaj ostane bez drške. Kad je sve dovršeno, pastir uzme vode u lončić (šalicu) kojeg uvijek nosi sa sobom. Pištavac stavi u vodu i počne imitirati ticu koju je namislio. Ako mu odmah ne uspije imitirati onu ticu koju želi, on pištavac dalje riže i dilja dotle dok ga ne učini po svojoj želji. Kad svi dovrše, opet se natječu koji će [← str. 23] bolje imitirati koju ticu. Ovde treba napomenuti da jedan pištavac ne može imitirati sve tice, nego je jedan za slavuju, drugi za ševu, i tako dalje.

Stariji pastiri (iznad petnaest godina) prave svirale, jednòcivne i dvòcivne. Svirale se redovito prave od javora ili klena: Uzmu debele žice ili šipke od kišobrana, na jedan kraj dobro zaoštire, a na drugi kraj smotaju (—o) da mogu zgodno držati u ruci.<sup>12</sup>

Nalože vatru, ugriju žicu i pomalo vrte s ugrijanom žicom. Kad je provrćeno, naprave nekoliko rupica, a onda ih nožem uravna, a zatim izvezu [← str. 24] razne ornamente [ukrase]. Kad je i ovo dovršeno napravi se od drveta mali čep, koji je na jednom kraju malo odrezan, i s njim se dipله navrh začepه. I s tim su gotove.

<sup>9</sup> I mi sami se sjećamo da smo tako molili krunicu. A i sada rado upravo tako molimo, osobito dok smo u vožnji automobilom.

<sup>10</sup> I poslije dužeg nastojanja nismo uspjeli shvatiti i razumjeti navedenu rečenicu.

<sup>11</sup> Sjećamo se još uvijek da smo i sami slično radili, ali kraće govorili dok smo udarali po kori vrbe. Puhanjem u te naprave – zviždavce/pištavce – proizvodili su se različiti tonovi, zavisno o kakvoći izrade, debljini i duljini zviždavca, ali i umijeću onoga tko puše u njega. Zato su neki bili umješniji u izradi od drugih i imali ljepši zvuk.

<sup>12</sup> U zagradama je nacrtana takva preuređena šipka: crta s kružićem na desnom kraju, za koji se vjerojatno šipka držala.

Diple se jednako rade kao i svirale, samo što dođe na vrh dipala kuta,<sup>13</sup> koji se sa nožem izdube, ili se svrdlom provrti, ili s ugrijanim željezom probuši. Za diple se napravi piska od ševara.

Diple se više upotrebljavaju negoli svirale. Dvi su vrste dipala. Diple s mišinom i bez mišine. Uz diple na mišinu pastiri često pjevaju. Jedan dipli a drugi pjevaju. [← str. 25]

Osim svirala i dipala, pastiri prave i gusle, uz koje pjevaju junačke i druge narodne pjesme. Gusle se prave od javora ili klena, kao i svirale i diple. I na gusle se izrađuju razni motivi narodne nošnje. Na vrh drške izrađuju se razne figure: anđela, čovjeka, konja, zeca, i tako dalje.

Na gusle se dobro zategne i pričvrsti ovčija ili kozja koža. A onda se dobro nategne dlaka konjskog repa. Između kože i dlake stavi se takozvani konj, koji se napravi od drveta. Od štapa se napravi luk (gudalo D)<sup>14</sup> na kom mora također biti rastegnuta dlaka konjskoga repa. Dlake se dobro [← str. 26] namažu s tamnjanom a onda se gusli i uz gusle pjeva.

Osim svirala, dipala i gusala, pastiri izrađuju kudilje, vrtena i kanole, na koje također izrađuju narodne motive.

Pastiri izrađuju i takozvane teljuge<sup>15</sup> za zvona, koja se stavljaju na ovce.

## V. PASTIRSKO PJEVANJE

Pastiri pjevaju, uz narodne junačke pjesme, i razne druge pjesme, između kojih ću spomenuti samo neke.

Ove se pjesme pjevaju su dva druga. Obojica stave prst u uho pa jedan ispjeva nekoliko riječi [← str. 27] a drugi privati na svršetku zadnje riječi. Na primjer: »Daj de brate, ako nam se dalo, ak ne dalo ni je nam ni stalo«, - i prvi ostaje na »o-o-o-o-o-o-o«, a drugi privati isto na 'o', samo drugi neprestano trese sa grlom. Kad obojici dodije, onda završuju. »Oj brate moj!«

»Mili Bože čuda, velikoga, sad ne sluša mladi starijega; A stariji Boga velikoga.« Ovde se zadnje slovo 'a' promine u 'o', »o-o-o-o-o- Oj brate moj.«

Evo nekoliko pjesama koje se pjevaju uz diple. Diple uz koje se pjeva moraju biti na mišini (kozjoj koži). [← str. 28]. Jedan dipli a jedan, ili više njih, pjeva.

O ja-bla-ne-e, ja-bla-ne-e;  
Ši-ri gra-ne-e na stra-ne-e  
Da od te-be bude hla-da;  
Da do-tra-mo naša sta-da.  
Da pod to-bom, plandujemo.  
da te više-e ne kunemo.  
Da te više-e ne psujemo.

Oj javo-re-e, ja-vo-re-e  
Ti si drvo naj bo-lje.  
Pod to-bom sam kose ple-la, svog dragoga klela.  
Pod to-bo-m sam kose ple-la svog dra-go-ga klela.

<sup>13</sup> Ne razumijemo što znači »na vrh dipala kuta«.

<sup>14</sup> U zagradama, poslije riječi gudalo, nacrtano je isto, u obliku velikoga slova 'D'.

<sup>15</sup> »Teljug« je naprava od drveta u obliku velikog slova 'U' koja se stavlja životinjama oko vrata. Na njega se pričvrste konopi za vuču. To je prvenstveno za volove koji oru zemlju ili vuku zaprežna kola, a evo i za ovce koje na njima nose obješeno zvono.

Moj dra-ga-ne-e  
Moj dra-ga-ne-e kuće ne vi-di-jo.  
Ako-l bi me, ako-l bi me  
mladu ostavijo, mladu ostavijo. [← str. 29]

Ša-laj mo-je. Ša-laj mo-je.  
Šalaj moje, pratalo po peti.  
Po-če-lo se. Po-če-lo se.  
Počelo se momče curi kleti.

Cu-ro ma-la. Cu-ro ma-la.  
Curo mala, ja ću te uzeti.  
Ako će-š mi. A-ko će-š mi  
Ako ćeš mi maramu izvesti?  
Cu-ra mo-m-ku. Cu-ra mo-m-ku  
Cur momku, ljuto odgovara.

Pro-đi me se. Pro-đi me se.  
Prođi me se, momče golobrče.  
I-ma-m dra-go-g. I-ma-m dra-go-g.  
Imam dragog za njeg sam izvezla.  
Iz-ve-zla sa-m. Iz-ve-zla sa-m.  
Izvezla sam, sa zlatom maramu. [← str. 30]

O-ko-lo sa-m. O-ko-lo sa-m.  
Okolo sam, ruže postavila.  
A na sri-du. A na sri-du.  
A na sridu granu jorgovana.  
Da nj-e-go-va. Da nj-e-go-va.  
Da njegova zavoli me nana.<sup>16</sup>

## VI. PASTIRSKA HRANA

Hranu nosi svaki pastir za sebe u svojoj torbi, što ko ima i voli. Kruh je svaki dan, a uz kruh dođe prema godišnjoj dobi. Dok su hladna vrimena većinom se nosi suho meso, a kad počmu vrućine onda se nosi sir, jaje, kiselo mlijeko, i tako dalje.

Pastiri više puta pomuzu ovce pa piju nekuhano mliko, koje nazivlju *jâmuža*.<sup>17</sup> [← str. 31]

Pastiri redovito jedu zajedno. Izvadi svaki iz svoje torbe što je donijo i stavi na ledinu (ako nema kamena). Posjedaju svi okolo postavljene hrane.<sup>18</sup> Zajedno mole Boga, a onda jedu što je komu draže. Tu se ne gleda što je tko donijo, nego čije će se najprije pojesti. I svaki se veseli ako se njegovo prije pojede.

Izvanredne pastirske gozbe. Više puta priko godine pastiri se dogovore kako da učinu gozbu. Iako nije lako doći do svega što je potrebno za zamišljenu gozbu, svejedno oni

<sup>16</sup> »Nana« je turska riječ, a znači: majka.

<sup>17</sup> Doista, i u našoj mladosti tek pomuzeno mlijeko s puno pjene zvalo se *jâmuža*. Neki su ga također rado pili.

<sup>18</sup> Ovdje postoji bilješka pod br. 1, očito onoga tko je s fra Ivanom čitao gotovi tekst, kako piše na koricama – vjerojatno fra Stanko Petrov. Tekst bilješke glasi: »Prema skupinama: Modrići, Masnići, Romci, Ljubičići, Milanovići: Vučinovići, Gle, Kuštre, Dinarina, Vlajčevići, 2. Modrići: Jelinčići, Anušići, Mamuzići, Marasi, i tako dalje.«

svladaju sve poteškoće i dogovorenu gozbu učinu. Ako su zimska doba, onda im je gozba [od] suhoga mesa i [← str. 32] kisela kupusa. Iako oni često jedu i kod kuće kiseli kupus i suho meso, njima je mnogo slađe, iako je mnogo lošije pripremljeno, ono što oni spremaju nego ono kod kuće. Pastirima i pastircama je veće veselje to što oni sami pripremaju negoli što će uživati u hrani. Gozbe redovito bivaju u svetačne dane, jer onda nemaju nikakvih ručnih radova po su slobodni, pastiri i pastirice, i tako se vesele svi skupa. Pastirice donesu posuđe, a pastiri hranu koja će se pripremati.

Od poklada do Uskrsa nema druge gozbe nego samo prže kukuruz. Što kukuruz bolje puca, više i dalje iz tave iskače, to se pastiri više vesele i natječu tko će više skupiti.<sup>19</sup> [← str. 33]

## VII. IMENA OVACA

Kad pastir nadima imena ovcima koje je kupio, nekoliko dana promatra kakve su i kojoj koje ime bolje odgovara. Poslije nekoliko dana, kad ih je sve dobro uočio, počima jednoj po jednoj ime nadimati.<sup>20</sup> Agara, Ajka, Ajkuna (po turskoj djevojki), Amelina (po voću), Barbaroža (po cviću), Bekica (od Bika), Bikica, Bika (obična imena, ako je bile glave), Bilooka (bijela oko očiju), Bilovrata (crna, a oko vrata bijela), Bisera (po rudi, ako je bijele i sjajne vune), Bobica (po povrću, bijela obraza po kojem su sive duguljaste točke slične bobu), Bosiljka (po travi), Brđanka (ako ju je mater ojanjila u brdu), Brnja, Brnjuša, Brnjica (ako je crne glave, a od nosa do čela bijela pruga), Buva, Buvica (malena vuna), [← str. 34] Cetinka (po rijeci), Cinoj (od crno, bez išta bijela), Cota (ako je cotava), Crnovrata (bijela, [a crna] vuna oko vrata), Crnooka (bijela [a crna] vuna oko očiju), Cukra (po cukru, šećeru), Cura, Curica (po djevojki), Cvita, Cvitka, Cvitara (crna, a na glavi bijela), Ćora (ako nema jednoga oka), Ćuka, Ćukica (po tici ćuku, ako nema nimalo ušiju), Čula, Čulica (ako je kratki ušiju), Čavka (po tici, ako je sva crna), Drina (po rijeci), Dugorepa (ako je previše duga repa), Dugovrata (ako je previše duga vrata), Derakuša (koja se previše dere kad bleji), Džepara (koja traži po džepovima), Đirana (po cvijeću), Đinka (od zrna, ako ima po obrazu duge mrlje), [← str. 35] Era, Eruša (koja krivo gleda, krivi očiju), Fažanka (po tici), Fleka (bijela po kojoj su crne fleke, ili crna sa bijelim flekama), Gala (obična crna ovca), Gara (aka je bijela, a crne glave), Gavranka (ako je skroz crna, po gavranu), Golubica (skroz bijela, po golubu), Goranka (ako se je ojanjila u gori, šumi), Grla (crna, oko vrata bijela), Gaća ili Gaša (ako su joj noge previše gunjave), Hasara (po turskom imenu), Iskra (ako je previše malena), Jabuka (po jabuki, ako je lijepa bijela), Jagoda (po jagodi, ako je bijela i po obrazu mrlje slične jagodi), Jasenka, Javorka (po drvetu), Jazavka (po jazavcu, ako je bijela, a ima, crne ili sive pruge po licu), Ježa (po ježu, ako je [← str. 36] malena, skupljena, ili oštre vune), Jeina (po tici, ako je ružna), Jelenka (koja ima rožine uzgor ko jelen), Kajsija (po voću), Kestenja (po drvetu, ako nije sasvim bijele vune), Kita (ako ima pod vratom kitice), Koviljka (bijeće lijepe duge koviljaste vune), Krila (bijela, koja je crna po rebrima, slično krilima, ili crna a bijela po rebrima), Kudra (koja je vune kudrave, to jest ni crna ni bijela), Kukavica (po tici, koja je slaba, kukavica), Lasa, Lasica (ako je crna, crvenkasta, a po vrata i ispod droba bijela), Liska (po tici), Lisa, Lisica (po lisici, ako ima previše širok, kiktnast rep), Lidarica (kojoj je drago svagdi zaviriti), [← str. 37] Ljuba, Ljubica, Ljubinka (koja je lijepa, skroz bijela bez išta igdje smačana), Maza (loja se mazi oko pastira), Meda (po medvjedu, koja je troma), Mrava (po mravu, koja je malena, ili ima po obrazu žute ili crne duguljaste mrlje), Mrka (obična ovca bijela, mrkaste glave), Neretva (po rijeki), Norka (po tici, koja duboko uvlači

<sup>19</sup> Mi se ne sjećamo da smo kukuruz pržili kod ovaca, ali smo to rado radili kod kuće, osobito u zimsko vrijeme. Poprženo i puknuto zrno kukuruza zvali smo *pucak*.

<sup>20</sup> Sjećamo se da smo još kao djeca, dok smo i sami imali i čuvali ovce, uočili fra Ivanovu veliku ljubav za ovce. Svaki put kad bi došao k nama u Modriču, uvijek bi ih obišao i donio im koju koricu kruha i davao im iz ruke. Sve ih je znao po imenu.



šunjku u napoj kad joj se daje), Njuška (koja svukuda njuška i traži), Orlica (koja visoko diže glavu), Oštrulja (koja je previše oštre vune), Paputa, Paputovka, Papuža (koja ima previše velike papke), Paunka, Paunica (koja je lijepe, bijele vune i ponosna, kao paun), Pepeljuga (koja nije čisto bijele vune, po pepelu), Pitomka (koja je previše pitoma), Plavka (koja je plava oko očiju, mjesto plavooka), [← str. 38] Ranka (koja se rano janji, ili je nju majka rano ojanjila), Resa (koja ima ispod vrata rese), Riđa (koja nije ni crna ni bijela), Roga (koja ima velike rogove), Rožina, Roška (koja ima male roščiće), Runka (koja ima dugu i gustu vunu), Sivka (koja nije ni crna ni bijela), Smiljka (po cvijeću), Sova (po tici), Svilenka (lijepe bijele meke vune), Šara (koja je šarena), Ševa, Šeprtljuša (koja krivo, šeprtljavo hoda), Šiška (malena okrugla), Šljiva (po voću, srednje veličine, okrugla), Švraka (šarena, više crna nego bijela), Tuga (koja nije nikad vesela), Ugljenka (koja je skroz crna), Ušara (ako je previše veliki ušiju), Vesela, Veselka, Veselica (koja je često vesela), [← str. 39] Vilašica (u koje su rogovi razvilašeni), Visoka (koja je velika, visoka), Vuga (po tici), Vuka (ako je napadana od vuka), Zlata (po rudi<sup>21</sup>), Zlojka (koja je zla i poštetna), Zrna (bijela vuna ili sive točke po licu), Zvrka (koja je previše plašiva), Žaba (po žabi, koja ima raširene noge), Žirafa (po žirafi, koja je duga vrata), Žuna (koja je žute glave).

Ima još mnogo imena koje nisam ovde napisao. Želio sam da sve ide po abecedi, pa dok pišem isto početno slovo ne sjetim se, a kad se sjetim bude kasno. Evo još neki: Kokulo, Soja, Sokolica, Bilica, Šteta. Ovnovi imaju ista imena.<sup>22</sup> [← str. 40]

#### VIII. HRANJENJE I POJENJE OVACA

Tko želi imati zdrave i korisne ovce, ovako će s njima postupati. Staja mora biti široka i zračna, jer ako je staja tisna i zagušljiva, ovce lako stradaju na mnogo načina. 1) Često na njih dođu zarazne bolesti i krepaju. 2) Lako se izjalove (pobace). 3) U proliće s njih vuna spane, i tako dalje, a onda od ovakvi ovaca nikakva korist.

Prije negoli nastane zima, za ovce se naprave jasje. Jasje se ovako naprave: stave se stupovi krajom zida. Stup daleko jedan od drugoga oko dva metra. A od zida trideset-četrdeset centimetara. Daska koja se prišije neka ne bude uža od trideset centimetara ni šira od četrdeset centimetara. Druga daska koja se prišije [← str. 41] iznad ove oko dvadeset-trideset centimetara razmaka, prema tome koliko su ovce velike. Daska da bude široka oko deset centimetara. Obe se daske prišiju s vanjske strane, tako da ovce kad jedu gurajući se ne oparaju daske. Ona gornja daska čuva da ovce ne ulaze u jasje, jer ako ovce ulaze u jasje travu pogaze i zanečistu, a i prosiplju, pa je ne pojedju i tako se trava troši, a ovce gladuju. Za ovnove treba veći razmak i treba ih razlučiti od ovaca, jer ovnovi ovce tuku pa se lako izjalove.

Ovcama se ne smi davati puno trave u jasje, jer što je prid njima više, više je prosiplju i upušu pa je slabo pojedu. Ovcama se stavlja trava više puta po malo, pa ovce slađe jedu i manje prosipu. [← str. 42]

Ovcama treba češće davati soli. Pripoljci daju u zdjelama ili napravljenim kašetama, a brđani stavljaju na kamen-ploču.

Ovce treba pojiti kad im se daje sol, kad jedu suhu travu. I liti kad je vruće. Kad se ovce poje, onda im se govori da slađe piju: »Ptu voć aca. Ptu voć aca.« (umjesto: ovca).

<sup>21</sup> »Ruda« – kratki naglasak na 'u'! – je ovca kratkog, gustog i lagano kovrčavog runa.

<sup>22</sup> Fra Ivanova ljubav za sve živo, poput sv. Franje, vidi se i u ovome što svakoj ovci daje vlastito ime i svaku poznaje po imenu. A nije, kako vidimo, bilo malo imena, a onda ni malo ovaca. On uočava i spominje njihova 'lica', kao u osobe, te im i po tome daje imena. Mi sami smo također, dok smo kao dijete čuvali ovce, svaku poznavali i zvali po imenu, ali je kod nas bilo usve dvadeset/trideset ovaca.

## IX. OVCE NA PAŠI

Iskusni i savjesni pastir, liti ovce rano u jutro goni na pašu. A u večer ih kasno dogoni s paše, jer se ovce u jutro čim sunce počme grijati zbiju (skupe u jato) pa neće da pasu, a poslin podne opet neće da pasu dok ne zaladi (dok sunce ne spane) i tako bi ovce redovito ostale gladne, kod slaba pastira. [← str. 43]

Neki smatraju da su ovce budalaste, zato što kad sunce ugrije skupljaju se u jato i stavljaju glave jedna ispod druge. Ali kad malo bolje promotrimo, uvidit ćemo da je ovca vrlo pametna životinja, jer ona tura glavu od velike vrućine, da joj se mozak ne upali. Dok sunce ne počme jače grijati, ovce stoje daleko jedna od druge, ali čim sunce počme peći, one bježe u lad ili se zbiju jedna uz drugu.

Kad pastiri hoće da spoje dva ili više stada zajedno, imaju velike muke, jer neće da stoje u jednom jatu nego se luče. Svaka bježi svome jatu. Ovo bježanje traje nekoliko dana, dok se ovce ne priuče jedne s drugima. [← str. 44]

Kad su ovce na paši, pa pođu u štetu, ili k tuđem jatu, ili bilo gdi kamo pastiri ne žele da mu idu, onda pastir (zaviče) na prvu, po imenu: »Aca Mrko! Aca Zrne!« (umjesto: Ovco Mrko! Ovco Zrne!).

Kad se ovce luče, jedno stado od drugoga, svaki pastir uzme svoga zvonara, ako ih je više svoje zvonare. Gdje je puno ovaca ima više zvonara i zvonarica, ali jedan je glavni koji nosi veliko zvono. Prema velikom se zvonu ravnaju sve ovce, a manja su zvona da se zmije plaše. Zmije obično na suncu zaspu pa ne čuju hod ovaca, a kad ovca dođe do zmije, zmija se probudi i od straha ugriže (pecne) ovcu. A kad je više zvona [← str. 45] zmija se probudi, odnosno zvono je probudi i bježi prije nego li što ovca dođe do nje.

Kad zastanu zvonari svaki na svoju stranu, onda govore svaki svojim ovcima: »Ptu luč aca! Ptu luč aca!«<sup>23</sup> Tako dugo dok svaka ne dođe u svoje stado.

Čim pastiri počmu govoriti *ptu luč*, sve ovce dignu glavu, naperu uši, pa gledaju i slušaju gdje je njihov pastir i zvonari, pa jedna po jedna ide svaka k svom stadu. U slučaju da koja zabasa (privari se) i ode u tuđe stado, čim opazi da tu nije njezino zvono, a od tuđeg zvona ne čuje svoje, odma stane gledati oko sebe i blejati. Pravi pastir svaku svoju ovcu poznaje po blejanju (ako je daleko od njega). [← str. 46] Pastir čim pozna ovcu, odmah je zove po imenu. Ako joj je ime Jabuka: »Be Jabuka b-e, b-e Jabuka b-e«.<sup>24</sup> Svaka ovca pozna svog pastira po glasu, pa kad čuje svoje ime ide prema glasu odakle dolazi (pogotovu ako je noć pa ne vidi).<sup>25</sup>

U slučaju da se pastir ne javi ovci kad bleji, ili se privari pa je zovne drugim imenom, ovca mu neće doći, nego ostaje u onom jatu gdje je. Kad se ovca izgubi i ostane u drugom stadu nekoliko dana ona više i ne mari za svoje stado nego se privikne na ono novo i ostaje s njim.

Ovce su vrlo strašive stoga se one ne rastaju od stada u koje dođu (ako je samo jedna, ali ako su dvi ili više ih one neće ostati u tuđem stadu). [← str. 47]

Kad među ovce dođe koja nova ovca, bilo da je kupljena, ili da je čija zalutala pa došla u njiovo jato, sve ovce navale na nju pa jedna od ovuda, druga od onuda, udaraju glavom jadnu novakinju, ni krivu ni dužnu. Jedne je nagone, a druge dočikaju, a ona jadna biži tamo amo. Ako je vanka onda izmakne udarcu, ali kad je u tisnu teško ti ga njoj. Ova borba traje dva-tri

<sup>23</sup> U vrijeme našega djetinjstva, a to bi bilo između 1955.-1960. godine, za razlučivanje jednih od drugih ovaca govorilo se: »Prluč, prluč!«

<sup>24</sup> Ovo valja čitati kao: Beeee, Jabuka, beeee. To imitira njezino blejanje. Na taj način smo, naime, i sami dozivali zalutalu ovcu.

<sup>25</sup> Kako li nas ovo podsjeća na Isusove riječi: »Ovce moje slušaju glas moj; ja ih poznajem i one idu za mnom.« (Iv 10, 27).

dana, dok novakinja ne primi njihov miris. Ako dođe više ovaca u tuđe stado, onda ih ne napadaju jer se nove brane. Ovce jedna drugu pozna po mirisu. Kad se dotra u jato (stado) nekoliko novi ovaca, one nove tako se drži jedna uz drugu da se nikad ne rastaju, ni u paši ni u staji. U slučaju da se jedna rastavi, [← str. 48] ona odma bleji (zove), a druge joj se odazivaju. Izgubljena trče od ovce do ovce i samo miriše, sad jednu sad drugu, dok dođe do svojih.

Ona iako bi mogla očima vidjeti koja je njezina a koja nije, svejedno ona više vjeruje nosu nego očima. Ovo traje samo nekoliko dana, dok ne izgube svoj stari miris, a poprime novi.

Jednom sam vidio ovaj čudan prizor: Krava stala u staji i išla na pašu s ovcama. Jednog dana dođe tuđi ovan među ovce. Ovce su bile daleko od krave pedeset-šezdeset metara. Između krave i ovaca bilo je gusto grmlje, kroz koje krava nije vidila ovce. Krava je pasla. Najednom digne glavu i okrene prema ovcama. I uputi se prema ovcama ispružene glave (mirišući) i ravno do [← str. 49] ovna, pomirisa ga, malo zastane gledajući ga, a onda se okrenula i udaljila. Ovo sam naveo da se bolje upozna kolika je razlika između jednog stada i drugog, kad i krava to može opaziti.

#### X. JANJENJE OVACA

Ovce se obično janje u proliće, ali neke, ako im je dobro i u toplijim krajevima, i dva puta: u proliće i u jesen. Ovca od oplodnje do janjenja redovito nosi stotinu i pedeset dana, ako je janje muško. Ali ako je janje žensko onda nosi dva dana manje, stotinu četrdeset i osam dana. I kod nekih ovaca ima iznimaka pa nose žensko janje stotinu i pedeset dana, a muško stotinu pedeset i dva dana. Ovakvim se ovcama kaže da su prinile. Na svakom janjetu, kad se ojanji, vidi se je li redovito ojanjenje, ili je zanešeno, jer kod [← str. 50] redovitoga ojanjenja sluz je bijela i [janje] nema zubi, dočim kod prenešenog janjeta, sluz je žuta i janje ima već zube.<sup>26</sup> Kad se ovca ojanji, janje se mora podojiti, to jest treba mu staviti sisu u usta, jer janje čim se digne na noge odma traži sisati, a u ovce je velika vuna pa janje ne može naći sisu i uzimlje u usta vunu i sisa vunu. A sisajući vunu, vuna se iščupa i janje progucava vunu, a onda se u njemu mliko usiri i janje poslin nekoliko dana krepa. Ovo se često događa kod mladi ovaca (prvenka) jer se mlade ovce redovito škaklju pa se vrte, a janje ogladne pa vata ustima zašto bilo. Ako se janje podoji, onda se nasisa i zapamti [← str. 51] kakva je sisa, pa neće uzimati vunu u usta, a i ovca se priuči, pa je mirnije.

Često se dogodi, kad se ovca ojanji, da [ona] janje ne ljubi, nego ga tuče. Ovom može biti više uzroka, osobito kod mladi ovaca.

1.) I najglavniji razlog je taj što ovci u velikim mukama i boli [janjenja] naskoči krv u glavu i ne zna što radi. U ovom slučaju, ovci se pušte krv iz obraza. Ako ovca i dalje janje tuče onda se kod ovce i janjeta stavi mačka. Čim ovca opazi mačku odma će navaliti na mačku, a janje braniti, i tako će ga ubrzo priljubiti. Ovca koja ne ljubi janje mora biti odiljena nekoliko dana od drugi ovaca i janjaca, dok potpuno ne priljubi [← str. 52]

2.) Drugi razlog zašto ne ljubi ovca svoje janje jest taj, ako se ojanji više ovaca zajedno i janje se sastane s drugim janjetom i primi miris od drugog janjeta i tako ovca ne zna koje je njezino pa ne voli nijedno (dok janje sisa ovca ga neprestano miriše i po mirisu ona pozna svoje janje).

3.) Ako je u staji tisno, pa se janje provuče ispod ovaca, a majka mu ne može za njim (osobito ako ih je dvoje) i tako dobije drugi miris, ovca će ga zanemariti.

Pravi i iskusni pastir znade svaku svoju ovcu (koja se je već kod njega janjila) koliko nosi, kad se ima ojanjiti i kakav ima običaj kod janjenja. U neki ovaca dva-tri dana prije janjenja

---

<sup>26</sup> Izričaji: »zanešeno« i »prenešeno«, janje znači da se ovca ojanjila poslije prirodnog roka.

nabrekne vime s mlikom (osobito kad je mlada trava). [← str. 53] A u neki ovaca nema kapi mlika sve dok janje ne počme sisati.

Pastir mora paziti na sve ovo i ovcu odijeliti prije nego se ojanji, u takozvano janjilište.

4.) Ako se janje odluči [rastavi] od matere i stavi među starije janjce i dobije njihov miris, nađe se po koja ovca da više neće ljubiti svoje janje. Pastir mora pamtit i one i ovakve ovce pa janje za nekoliko dana, dok malo ojača, ne stavlja s drugim janjcima.

Ako ovca, koja je dobra mlikatica, ojanji mrtvo janje, onda se uzme janje od ovce koja je slaba mlikatica (janje ne smi imati više od tri dana). Janje se namaže sa sluzom od mrtvoga janjeta i stavi se kod ovce, ali mora proći [← str. 54] bar pola sata kako se je bacilo mrtvo janje. Ako janje ostane s ovom ovcom dvadeset i četiri sata, a ako ga odma ne priljubi, stavi se mačka i ona će ga odmah priljubiti.

Poslin dvadeset i četiri sata stavi se i mater od živoga janjeta s ovom ovcom i tako će janje sisati obe ovce. Janje će biti vrlo dobro, a ovce će davati više mlika. Inače bi ovca koja ojanji mrtvo janje davala vrlo malo i ništa mlika, kad je ne bi s početka janje sisalo.

Kad se janje stavi kod ovce, ovcu treba držati dok se janje nasisa, a onda se ostavi janje s ovcom. S ovcom i janjetom ne smi biti nijedna ovca ni janje kroz dvadeset i četiri sata. Tako će janje kad ogladni napadati ovcu za sisati a ovca će nei- [← str. 55] majuci ništa kod sebe osim janjeta misliti da je njezino.

Ima neki ovaca [da] i same priljube tuđe janje, a to biva onda ako se njezino janje smakne, drugo slič i njezinu. Ovca bleji za svojim janjetom dva-tri dana. Kroz to vrime ona će priljubiti drugo janje ili će zaboraviti svoje. Ako ovca priljubi drugo ona ga mnogo više čuva nego prvo (nego svoje) jer se boji da joj i ovo ne propane.

Jednom sam na paši gledao ovaj slučaj: Janje se je igralo oko svoje majke. K njemu je došla ovca od koje je janje zaklano prije tri dana, i bilo vrlo slično ovom živomu, a moralo je imati i miris sličan jer su u staji stali zajedno. Ovo je janje taj dan [← str. 56] prvi put izašlo na pašu. Ovca je došla k njemu blejući, pomirisala ga a onda ga počela glavom k sebi potezati da sisa. Janje nije bilo gladno pa nije htilo, ali ga ona nije ostavila nego sve za njim. Ono za majkom a ona za njim. Na jednom janje počme mater sisati a ona ovca kad je to vidila, stala je glavom odvrćati janje da ne sisa. Janje se nije dalo odvratiti. Kad je ovca vidila da ne može janje odvratiti onda je stala udarati glavom u ovcu (u majku) dok nije janje rastavila od majke. Kad ih je rastavila, onda se je stala namištati kako će je janje lako sisati, a janje kako je bilo ogladnilo nije gledalo je li mu to majka ili nije, nego je počelo sisati [← str. 57] pomajku. Vidjevši majka da će izgubiti janje navali na pomajku i dugo su se tukle dok ih pastir nije rastavio. Janje za petnaest dana nije išlo na pašu dok ga nije pomajka zaboravila.<sup>27</sup>

## XI. MUZENJE OVACA

Neke se ovce škaklju dok se muzu, pa se okreću tamo amo (osobito prvenke). Ovca koja ne miruje dok se muze, reče joj se po imenu, na primjer: »Ptuči Mrko, ptuči Mrko«, i tako dalje dok se ne umiri. Ovce se ne muzu sa strane kao krave, nego otraga. Kad se ovca muze treba paziti da koja ovca mliko ne zagadi. Ovce obično u jutro dok se muzu siplju brabonjke. U jutro kad se dođe musti ovce, najprije ih treba sve dignuti (jer još leže) onda se počeka [← str. 58] dok se ovce opreme. Kad su se ovce opremile onda se počme musti i nema straha da će biti kakva nereda. I kod ovaca ima neki iznimka. Nađe se pokoja ovca da najvoli sipati brabonjke kad se muze. Ovakvu ovcu treba najprije pomusti, jer je lakše proliti samo njezino

---

<sup>27</sup> Ovakve događaje može primijetiti, i onda ih s toliko pozornosti pratiti, samo onaj tko doista voli svoje ovce. A fra Ivan je, nama je to dobro poznato, bio jedan od tih.

mliko nego ako ih se je više pomuzlo. Ovakova se ovca brzo smakne, pa makar bila i dobra mlikatica.

## XII. STRIŽENJE OVACA

U Cetini se ovce obično strigu u šestom mjesecu. Kad se ovca striže, stavi je se među noge pa joj se najprije ostriže glava, zatim vrat pa ramena. Onda se okrene i stavi se vrat između nogu pa se striže redom. Kad se dođe do droba onda se [← str. 59] slegne pa se malo s jedne malo s druge strane ostriže i ispod droba. U neki ovaca ispod droba nema ni malo vune, a to su redovito dobre mlikatice.

U primorju kad ovcu strigu svežu joj sve četiri noge pa je legnu na zemlju i tako jedna ovca, dok je strižu, isprebija glavu o zemlju.<sup>28</sup>

## XIII. KRIŽANJE OVACA

U nas u Dalmaciji ima dvi vrste ovaca. Jedne su kratke i meke vune. Ove ovce ne mogu podnositi velika leđa. Druge su ovce tvrde i duge vune. Ove ovce teško podnose veliku vrućinu.

Ako se ove dvi pasmine križaju, dobije se jedna treća pasmina, koja je mnogo korisnija. Ovakove ovce [← str. 60] lako podnose led i vrućinu. A i vuna je vrlo dobra i mnogo korisnija nego li od onih, jer je od ovih vuna duga meka i gusta.

Tko želi imati dobru vrstu ovaca, neka nabavi dobra ovna za rasplod (od hrđava ovna hrđavi i janjci). U koga su ovce meke i kratke vune (ruda), neka nabavi ovna tvrde i duge vune (pramenka). A u koga su ovce tvrde i duge vune (pramenka), neka nabavi ovna meke i kratke vune (rudina), pa će tako lako dobiti jednu vrlo korisnu pasminu.

## XIV. PLANDOVANJE OVACA

Kad sunce počme jače grijati, oko osam sati, pastiri gone svoje ovce u hlad na plandovanje. Svaki pastir nađe za svoje stado lad koji mu najbolje odgovara. [← str. 61]

Kad pastiri dotraju ovce u lad, onda se svi sastanu u ladu na posebno određeno mjesto. Odrasli pastiri izrađuju razne izradbe: svirale, diple, gusle, kudilje, vrtena, kanole, i tako dalje. Drugi sviraju diple, gusle i pjevaju junačke narodne i druge pjesme.

Odrasle pastirice rade svoju ručne radove. Jedne pređu, druge vezu, treće pletu, i tako dalje.<sup>29</sup> [← str. 62]

Mali pastiri i pastirice igraju svoje razne igrice, ili gledaju što stariji rade i kako rade. Svako gleda ono što ga najviše zanima. Ili slušaju sviranje i pjevanje.

Kad se sastanu pastiri na plandovanju, onda se u šali jedni drugima rugaju. Ako pastiri saznadu da koja pastirica ne voli kojega momka, onda ga pastiri prid njom hvale sve u šesnaest. U njihovu nabranju malo bude i istine. Oni izmišljaju samo da ona što reče, a ona jedna sve sluša i šuti dok ne spomenu njezino ime i ne reknu da će k njoj doći i kad će doći. Kad se spomene njezino ime i onoga koga ona ne voli, tek se onda ona javi. Sad prestane svaki rad. Sad je rasprava o udaji pastirice za onoga [← str. 63] kojega ona ne voli čuti ni vidjeti. Dok pastiri nabrajaju njegove vrline (mane koje oni predaju kao vrline), na primjer: ako je pijanac, oni ga hvale kako će i njoj donositi vino da se i ona malo okripi i pokripi; ako

<sup>28</sup> Primjećuje se fra Ivanova češća usporedba pastira u Cetinskom kraju s onima u Primorju. To je zbog toga što je duže vrijeme i sam živio u Primorju – u Omišu, Zaoštrogu i Makarskoj – pa je mogao vidjeti razlike u brizi za ovce.

<sup>29</sup> Na ovoj stranici ima nekoliko crta prekrštenoga teksta, o malim pastirima i pastiricama, koji se na malo drugačiji i prikladniji način obrađuje na idućoj stranici. Prekršeni tekst glasi: »Mali pastiri slušaju i gledaju što stariji pjevaju i rade, ili se međuse igraju i zabavljaju.«

je igrač [kockar], da će nadobivati novaca, i tako dalje. Dok oni njoj ovako nabrajaju, ne ostaje ni ona njima dužna nego im uzvraća milo za drago. I ona brže pronade, svom glavnom napadaču, jednu za koju znadu da je on ne mari. I tako nastane veliki smij i cirkus.

Ne događa se ovo samo jednoj ili jednom, nego svima po redu. Svi oni jedno drugom nađu po kojeg nemarnjaka ili nemaricu. I tako im brzo prođe čitavo vrijeme plandovanja. Ovde treba napomenuti da su vazda svi pas- [← str. 64] tiri na jednu stranu, a pastirice na drugu (složni jedan za drugoga, a nikad protiv jedan drugoga).

## XV. BOLEST OVACA

Ovce najlakše obole, u proliće, ako se rano gone na pašu kad je velika rosa. Pasući rosnu travu dobiju vodenu bolest kojoj nema lika.

Od rosne trave ovce se napune pune vode tako da ne mogu ni hodati od težine vode. Nije to ona sve upasla s travom nego se ona rosa koju je ovca upasla silnom brzinom umnaža i kroz dva-tri mjeseca ovci sagnjiju džigarice i mora krepiti.<sup>30</sup>

Druga bolest jest metilj. Ovca koja ima u sebi metilj (kad su južna vrimeña) otiče ispod brade. Metilj se lako da izličiti s pilulama, ili u brdu gdje raste vrisak i kadulja. Ovce pa- [← str. 65] su vrisak i kadulju i izbace iz sebe metilj.<sup>31</sup>

Treća bolest je, ospice. Od ospica mnoge ovce nastradaju jer im se usta i jezik pretvori u rane (po čitavom su joj tijelu kraste) pa ne može da jede i tako uquine od same gladi, ako i ne bi možda od bolesti. Tko želi učuvati ovce od ospica neka ih svake godine pelcuje (dade inekcije).

Četvrta bolest je, upala pluća. Ovce lako dobiju upalu pluća ako izađu iz tople staje na kišu, osobito kad su ostrižene. Ovce lako obole od upale ako stoje u tisnoj i zagušljivoj staji, pogotovo ako ima pod njima puno gnjoja. Tko želi imati ovce zdrave, neka ih drži u [← str. 66] širokoj i zračnoj staji, i neka često baca gnjoj ispod njih, osobito liti kad je ionako velika vrućina. Kad su velike vrućine, najbolje je ovce držati vanka na čistu zrak.

U proljeće kad počne mlada trava, ovce lako dobiju proliv. Ako ovca dobije proliv, izvadi se iz dimnjaka čađe, prosije se na sito i onda se ovci otvore usta i zaspe je se dva puta dnevno, u jutro i na večer po jednu šaku (koliko se može uzeti rukom). Tako se daje za nekoliko dana i proliv prestane.<sup>32</sup>

Kad se ovca ojanji, treba joj davati napoj. Napoj je od tople vode i pšenična brašna. Ovca se poji dva puta dnevno, u jutro i večer. Ovcu se nesmi da- [← str. 67] vati previše, jer će dobiti proliv. Ugrije se jednu-dvi litre vode, stavi se malo soli i jednu šaku brašna pa se dobro promiša i onda daje piti.

## XVI. PASTIRSKI PASI

Dobar pastir izvježba svog pasa tako vješto da mu pas bude u svakoj prigodi od velike koristi. Dobro izvježbani pas pastiru vraća ovce, ili ako se tuđe približu on ih potjera. Ili ako

---

<sup>30</sup> Ova nam je poteškoća s rosnom i mokrom travom bila poznata i kao djetetu, a u objašnjenje koje donosi fra Ivan ne ulazimo.

<sup>31</sup> Veliki metilj, *Fasciola hepatica*, je nametnik koji najviše napada ovce, koze i krave koje jajašce nametnika pojedu s travom. U probavnom traktu *male pijavice* napuste svoju čahuru, probiju stjenku tankog crijeva, dospiju u jetra i unište je. I za tu opasnost smo kao djeca znali. No nismo znali – ako je zbilja tako – da se, osim medikamentima, mogu izliječiti vriskom i kaduljom, o čemu piše fra Ivan.

<sup>32</sup> Naravno, mi ne ulazimo u ispravnost liječenja koja preporuča fra Ivan, niti smo to sami radili, ali to je bilo ondašnja narodna medicina. Prođe li proljev ovce, o kojem fra Ivan govori, sam od sebe ili od čađe, to ne znamo. No, znamo da i danas za neke bolesti, koje liječimo modernim medikamentima, vrijedi narodna: Ako npr. prehladu ili gripu ne liječiš medikamentima, oporavak traje tjedan dana. A ako se pak liječiš modernim medikamentima oporavak traje samo sedam dana.

se koja izgubi, pas je lako nađe, osobito kad su ovce po brdima i šumama, gdje ovca lako zapne (zaplete) a pastir je bez pasa teško nađe. Pas je dobar i radi vuka, jer on najavi pastiru da je vuk blizu, a vuk kad vidi pasa, nesmi se približiti k ovcima. [← str. 68]